

H O O F D E N & Z I N N E N

Symboliek van het
huwelijk ramp voor
'derde'.

'Dit is de absolute ramp', verzucht Max, een van de hoofdpersonen uit Mulisch' roman *De ontdekking van de hemel* nadat hij vernomen heeft dat Ada zwanger is en niet zeker weet of het kind van hem is, of van haar geliefde Onno. Onwillekeurig denk ik aan mijn eigen grootvader. De boodschap dat mijn grootmoeder op haar vierenveertigste opnieuw in verwachting was, moet hij tandknarsend hebben ontvangen. Niet omdat een nakomertje niet welkom zou zijn, maar omdat hij ernstig twijfelde aan zijn vaderschap. Hij wist van zijn vrouw's intieme verhouding met een psychiater. Tenzij de gelaatstrekken en temperament van mijn grootmoeders minnaar frappante gelijkenis vertoonden met die van haar wettige echtgenoot, zullen uiterlijk en karakter van mijn oom alle betrokkenen uiteindelijk hebben gerustgesteld. Er was, godzijdigeloofd, geen 'derde' in het spel. Maar zij beseften dat het huwelijk geen enkele garantie biedt dat het genetisch materiaal tot de twee echtelijke partners beperkt blijft.

Dit dilemma is ondenkbaar in een homoseksuele verhouding. Van meet af aan is immers glashelder dat er direct of indirect een derde betrokken moet zijn om een kind te verwekken. Zowel in conservatieve als in liberale kringen speelt deze 'derde partij' een belangrijke rol in de argumentatie om het huwelijk niet open te stellen voor partners van hetzelfde

de geslacht. Dorien Pessers schrijft in haar column in de *Volkskrant* getiteld 'Symboliek van het huwelijk' dat de betekenis van de verbinding in de echt dreigt onder te sneeuwen. Ze legt die betekenis in de verzoening van de fundamentele maatschappelijke tegenstellingen, tussen mannen en vrouwen, ouders en kinderen en ouderen en jongeren. 'Het huwelijk', schrijft Pessers, 'brengt die verzoening tot stand door de biologische en seksuele driften te culturaliseren. De mannelijke seksuele agressie wordt beteugeld door aan mannen verantwoordelijkheid voor hun vrouwen op te leggen. Zo zijn de biologische seksen een sociale *gender* geworden. Voorts dwingt het huwelijk mannen en vrouwen tot verantwoordelijkheid voor hun nakomelingen. Zo zijn *genitores* (verwekkers) *parentes* (ouders) geworden. Tenslotte voegt het huwelijk kinderen in twee genealogische lijnen in. Zo zijn kinderen verwanten geworden. (...) Zonder een dergelijk instituut zouden we nog volgens de wetten van de jungle leven.'

In *Liberaal Reveil* (1998/1) noemt Patrick van Schie het traditionele huwelijk eveneens bij uitstek het instituut dat de verschillen in geestelijke en lichamelijke gesteldheid doet samenvloeien. 'Daarom kunnen man en vrouw in het huwelijk één worden, waar een homopaar in bepaalde opzichten niets anders dan dubblures te zien kan geven', aldus Van Schie. 'Weliswaar zal niet elk traditioneel huwelijk tot kinderen leiden, ofwel omdat voor kinderloosheid wordt gekozen dan wel ongewild, maar in begin-

INHOUD

Huwelijkssymboliek ramp
voor 'derde'

De mens in de nieuwe
'opdringeconomie'

H O O F D E N & Z I N N E N

sel bergt het de reproductiefactor in zich die een homohuwelijk per definitie zou ontberen'. De liberaal vindt dat op het moment dat er kinderen bij betrokken worden, het samenlevingsverband niet langer meer een kwestie is van vrije keuze. Dat geldt in zijn visie ook voor adoptie. 'Een liberaal mag hier niet volstaan met het zonder meer honoreren van een kinderwens van de volwassenen (waaraan niet op natuurlijke wijze kan worden voldaan), maar dient voor ogen te houden dat de staat in zijn (huwelijks)regelgeving de meest optimale leefomgeving weet te verzekeren'. Dat het beteugelen van de mannelijke agressie door middel van een trouwverbond geenszins vanzelfsprekend is, laten Pessers en Van Schie onbesproken. Incest, verkrachting of ander mannelijk geweld uit Pessers' jungle komen toch ook voor binnen het huwelijk en het kerngezin.

De verzoenende functies van het huwelijk zijn voor veel aanstaande ouders niet langer een aansporing om zich naar het stadhuis te spoeden. In 1996 kwam een kleine 20 procent van de in Nederland geboren babies buitenechtelijk ter wereld. Een deel van deze kinderen zal opgroeien bij twee opvoeders van hetzelfde geslacht, die, ook al zouden zij dat wensen, voorlopig geen burgerlijk huwelijk kunnen sluiten. Het advies van de commissie-Kortmann, die zich in opdracht van staatssecretaris Schmitz over het homohuwelijk heeft gebogen, is opgevolgd. Pessers, lid van die commissie, deelde de minderheidsopvatting het huwe-

lijk niet voor homo's open te stellen, maar aan het geregistreerde partnerschap familie-rechtelijke gevolgen te verbinden.

De verwekker als barbaar?

De 'derde partij' wordt een plaats toegekend teneinde te voorkomen dat deze tot een *barbaarse* (terminologie van Pessers) positie van verwekker wordt gedegradeerd. De geschiedenis leert echter dat mannen met deze 'barbaarse' rol binnen of buiten het huwelijk, over het algemeen, weinig moeite hebben. Ik durf geen eed te doen op de deugzaamheid van mijn grootvader, noch op die van zijn rivaal, maar volgens Darwiniaanse principes dient De Man toch zo veel mogelijk vrouwen te bevruchten? Uit onderzoek van Baker en Bellis uit 1993' blijkt dat menig kind te horen krijgt dat er een derde in het spel is geweest. De resultaten wijzen uit dat maar liefst tien procent van de kinderen is verwekt door iemand anders dan de echtgenoot, terwijl deze vaders wel degelijk dachten met hun biologisch 'eigen' kroost te maken te hebben. Met nieuwe medische technieken als DNA-onderzoek zou mijn oom zijn biologische afstamming kunnen verifiëren. Wellicht zullen meer kinderen vroeger of later het 'geheim' van hun ouders ontfuselen. Zo is in Frankrijk onlangs het stoffelijk overschot van Yves Montand opgegraven omdat Aurore Broussard, dochter van een vroegere minnares van de filmster, via DNA-testen wil aantonen dat zij zijn biologische afstamming is. Wat de psycho-

logische en juridische consequenties zijn van dergelijke ontdekkingen is voorsnog niet helder. Afgezien van de biologische aspecten is het vasthouden aan de 'symboliek van het huwelijk' een morele positie die van weinig historisch perspectief getuigt. Pessers en Van Schie gaan voorbij aan de democratisering van de hedendaagse relatievormen. Ze negeren de sociaal-economische veranderingen die het gevolg zijn van de invoering van de pil, de enorme differentiatie van *life-styles* en seksuele voorkeuren, de toenemende individualisering en de liberalisering van de betrekkingen tussen mannen en vrouwen. Het donorschap van een prins Carlos Javier Bernardo, zoon van prinses Irene, is daarvan een opmerkelijk voorbeeld. Een goede vriendin van de prins kreeg in 1997 met behulp van zijn genetische bijdrage een kind. Het hedendaagse huwelijk is meer dan ooit een *keuze*, maar vaak ook een *fase* in iemands leven. We leven in een cultuur waar seriële monogamie toonaangevend is. Iemands burgerlijke staat is aan die dynamiek onderhevig. De meest optimale leefomgeving is een gezin met een vader en een moeder, meent Van Schie. Of het waar is of niet, de kans dat een vrouw in haar leven een echtscheiding zal doormaken ligt in Nederland op zo'n 33 procent, in Engeland op 44 procent en in Zweden op vijftig procent. Ruim een kwart miljoen van de Nederlandse minderjarigen woont bij een gescheiden (niet opnieuw gehuwde) ouder. Uiteraard hebben veel meer jongeren een scheiding van hun

H O O F D E N & Z I N N E N

ouders meegemaakt. Veel kinderen krijgen in hun leven te maken met een partnerwisseling van de volwassenen aan wie zij zich hebben gehecht. In die zin is er dus vaker sprake van een 'derde partij'. De nieuwkomer krijgt het nogal beladen stempel van 'stiefouder'. Brengt hij of zij eigen kroost in de relatie mee, dan hangt het van de goedkeuring van de voormalige ouder af of deze 'stiefkinderen' ge-echt kunnen worden. Worden uit zo'n volgende - of soms gelijktijdige - verbintenis opnieuw kinderen geboren, dan duidt men in Nederland de horizontale verwantschap aan met 'half-broers' of 'half-zusters'. In het Spaans wordt de verhouding met de derde gepreciseerd door te spreken over *hermanos de padre* (broers of zusters van vaderskant) of *hermanos de madre* (broers of zusters van moederskant). Een nieuw huwelijk voegt de kinderen wederom in twee genealogische lijnen in en snijdt de derde, biologische lijn juridisch door. Burgerlijke staat is geen statisch gegeven en een wisseling kan voor het leven van kinderen grote gevolgen hebben.

Iemand's seksuele voorkeur hoeft evenmin een constante te zijn. Homoseksuele of heteroseksuele verhoudingen kunnen elkaar afwisselen. Levende voorbeelden zijn bekende homo- en lesbopersoonlijkheden als Albert Mol of Nelly Frijda, die beiden kinderen hebben uit een huwelijk. Homoseksuele paren kunnen zich immers niet voortplanten en hebben dus om die reden geen huwelijk nodig, menen Pessers en Van Schie. Maar homo's,

lesbo's, travestieten en niet-geopereerde transseksuelen kunnen zich in combinatie met iemand van het andere geslacht best voortplanten (ook zonder kunstmatige voortplantingstechnieken). Hun identiteit maakt hen niet steriel. En waarom zouden de kinderen die uit een degelijke verbintenis worden geboren een andere juridische relatie met hun verzorgers krijgen dan kinderen uit een relatie waarvan de partners zich als heteroseksueel - of meestal 'gewoon' - bestempelen?

Haken en ogen van eiceldonatie

Een even interessante vraag is wat de maatschappelijke gevolgen zijn van eiceldonatie, die een volstrekt nieuwe dimensie geeft aan de 'derde partij'. Analooq aan het reproductie-argument kunnen we stellen dat vrouwen zich na de menopauze niet kunnen voortplanten, ook niet als zij getrouwd zijn, en dat het huwelijk voor vrouwen van middelbare leeftijd daarom volstrekt zinloos is. Inmiddels zijn echter door nieuwe voortplantingstechnieken sommige oude schoten tot leven gekomen. Hoe omschrijven we de familie betrekkingen tussen de ouders en tante van het kind dat met behulp van de fameuze Italiaanse dokter is geboren uit de buik van de moeder, verwekt met het zaad van diens wettig echtgenoot en het eitje van haar jongere zuster? Inmiddels heeft het kabinet besloten dat wanneer in een geregistreerd partnerschap een kind wordt geboren, beide partners automatisch het gezamenlijk gezag over een kind krijgen. Dit besluit en de opstelling van

adoptie voor homoparen vloeien logisch voort uit de maatschappelijke erkenning dat seksuele voorkeur onafhankelijk is van de wens en de bereidheid tot het opvoeden van een kind. Overigens blijken lesbische mee-moeders eerst drie jaar voor het kind van hun geliefde te moeten zorgen voordat zij het ouderlijk medegezag verwerft. Dat is merkwaardig, aangezien volgens recent psychologisch onderzoek (Brewaeys, 1997), de relatie tussen de niet biologische moeder en de kinderen over het algemeen veel hechter dan die tussen vader en kind in heteroseksuele relaties.

De wetgevers hebben ingezien dat niet zozeer de sekse of de onderlinge relatie van de verzorgers, als wel de gewenstheid van het kind en de sociaal-psychologische en financiële capaciteit om het zich te laten ontplooiën, belangrijkste pijlers zijn in de ontwikkeling tot een evenwichtige persoonlijkheid. Om die reden zou ook de mogelijkheid tot adoptie voor alleenstaanden (die later al dan niet een relatie aan kunnen gaan) zo spoedig mogelijk opengesteld moeten worden.

Het liberale argument dat de maatschappij de zwakste partij, dat wil zeggen het niet-tot-in-vrijheid-kiezen-in-staat-zijnde kind, moet beschermen, is uiterst gerechtvaardigd. Kinderen kiezen echter zelden voor hun ouders. En er is weinig reden te veronderstellen dat mensen die zoveel moeite moeten doen om het ouderschap te bemachtigen, daarmee veel slordiger omgaan dan traditioneel gehuwden. In andere landen ziet men al langer

H O O F D E N & Z I N N E N

in dat het geluk van het kind niet afhankelijk is van de huwelijkse staat van zijn ouders. Waar een-ouder-adoptie in Frankrijk, de Verenigde Staten of Zuid-Afrika geen enkel probleem oplevert, loopt Nederland nog achter.

Met het automatisch toekennen van het gezamenlijk gezag over een kind dat is geboren in een geregistreerd partnerschap van twee vrouwen of twee mannen

en het openstellen van de adoptieregeling, is een precedent geschapen. In eerste instantie voor homostellen die hun gemeenschappelijke kindervens tot nog toe geen juridische vorm konden geven. Maar het besluit zal hopelijk ook een impuls geven aan verdere gedachtenvorming binnen het volgende kabinet. Daar moet een eenduidige wetgeving worden ontwikkeld voor

de diverse leef- en relatievormen en dito opvoedingssituaties die kinderen van vandaag kunnen ervaren. Vaak is daar een 'derde' bij betrokken.

CAROLINE VAN DULLEMEN
*is socioloog, werkzaam op het ministerie van
Buitenlandse Zaken en moeder van een dochter*

1. zie Timothy Taylor, *The pre-history of sex*, New York 1997.

